

European Nations: Explaining Their Formation

Yazar/Author: Miroslav Hroch

Çevirmen/Translator: Karolina Graham

Yayınevi/Publisher-Yayın Yılı/ Year of Publication: Verso, 2015

ISBN: 978-1-78168-833-5

Oğuz DEMİR*

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sakarya-Türkiye. ORCID: 0000-0001-5816-8322

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Oğuz Demir

E-posta/E-mail:

demiroguz.81@gmail.com

Başvuru/Submitted:

20.02.2025

Revizyon Talebi/Revision Requested:

09.04.2025

Son Revizyon/Last Revision Received:

10.04.2025

Kabul/Accepted:

10.04.2025

Atıf/Citation:

Demir, O. (2025). European Nations: Explaining Their Formation. *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 7(1), ss. 35-38. <https://doi.org/10.53425/madergisi.1643798>

ISSN: 2667-4459

E-ISSN: 2667-7911

Özet: Miroslav Hroch'un *European Nations: Explaining Their Formation* adlı eseri, ulus oluşum süreçlerini sistematik bir şekilde analiz etmektedir. Hroch, ulusal bilincin gelişimini üç aşamalı bir modelle (A, B, C) açıklamaktadır: entelektüellerin ulusal kimlik temellerini attığı Aşama A, bu fikirlerin topluma yayıldığı Aşama B ve kitlesel bir harekete dönüştüğü Aşama C. Eser, ulus inşasının yalnızca ideolojik veya subjektif süreçlerle değil, tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerle şekillendiğini vurgulamaktadır. Hroch, ulusların dil, etnik köken ve modernleşme gibi nesnel koşullar üzerine inşa edildiğini savunurken aynı zamanda insanların bilinçli çabalarının ve çıkar ilişkilerinin bu süreçteki rolüne dikkat çekmektedir. Kitap, ulus ve milliyetçilik kavramlarının terminolojik karmaşasını ele alarak bu kavramların farklı bağlamlarda nasıl yorumlandığını incelemektedir. Hroch'un çalışması, milliyetçilik teorisine önemli bir katkı sunmakla birlikte, özellikle Avrupa dışındaki toplumlara uygulanabilirliği konusunda sınırlılıklarını da kabul etmektedir. Eser, ulus oluşumunu hem nesnel koşullar hem de öznel çabalar bağlamında dengeli bir şekilde ele alarak alandaki teorik tartışmalara yeni bir perspektif kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslaşma, Milliyetçilik, Modernleşme, Milliyetçilik Teorileri, Tarihsel Sosyoloji.

Abstract: Miroslav Hroch's *European Nations: Explaining Their Formation* systematically analyses the processes of nation formation. Hroch explains the development of national consciousness in a three-stage model (A, B, C): Stage A, where intellectuals lay the foundations of national identity; Stage B, where these ideas spread throughout society; and Stage C, where they become a mass movement. The work emphasises that nation-building is shaped not only by ideological or subjective processes, but also by historical, social, economic and cultural factors. Hroch argues that nations are built on objective conditions such as language, ethnicity and modernisation, while at the same time drawing attention to the role of people's conscious efforts and self-interest in this process. The book addresses the terminological confusion of the concepts of nation and nationalism and examines how these concepts are interpreted in different contexts. While Hroch's work makes an important contribution to the theory of nationalism, it also acknowledges its limitations, especially in terms of its applicability to societies outside Europe. The study brings a new perspective to the theoretical debates in the field by addressing nation formation in a balanced way in the context of both objective conditions and subjective endeavours.

Keywords: Nationalization, Nationalism, Modernization, Theories of Nationalism, Historical Sociology.

Giriş

Miroslav Hroch, Orta ve Doğu Avrupa'daki ulusal hareketler üzerine yürüttüğü kapsamlı çalışmalarla tanınan Çek asıllı tarihçi ve siyaset teorisyenidir. Hroch'un milliyetçilik teorisine yaptığı en önemli katkı, küçük ulusların ve egemen olmayan etnik grupların uluslaşma süreçlerine odaklanarak bu süreçleri sistematik bir şekilde analiz etmesidir. Geliştirdiği üç aşamalı model (A, B ve C aşamaları), ulusal bilincin oluşumunu ve yayılımını anlamak için önemli bir çerçeve sunmuştur. Hroch'un ulusal bilincin oluşumuna ilişkin üç aşamalı modeline göre, Aşama A'da entelektüeller ve toplumsal elitler arasında ulusal kimlik ve milliyetçi söylemlerin temelleri atılır; Aşama B'de bu fikirler toplumun farklı katmanlarına yayılarak örgütlü bir yapıya dönüşür ve ulusal bilinç güçlenir; Aşama C'de ise, kitlelerin aktif katılımıyla ulusal hareket, kitlesel bir nitelik kazanarak siyasi ve toplumsal dönüşümü tetikler (Hroch, 2011, s. 51) Bu yaklaşım, özellikle Orta ve Doğu Avrupa'daki ulusal hareketlerin dinamiklerini anlamada çığır açıcı bir rol oynamış ve milliyetçilik çalışmalarına yeni bir perspektif kazandırmıştır.

Hroch, bu kitabın daha önce İngilizce olarak yayınlanan iki eserinin (*Social Preconditions of National Revival in Europe* ve *In the National Interest*) bir devamı niteliğinde olduğunu ve bir "üçleme"nin eksik kalan parçasını tamamladığını belirtmektedir. Söz konusu eser, 2005 yılında *Das Europa der Nationen* adıyla Almanca olarak yayımlanmıştır. Eser, Karolina Graham tarafından İngilizceye çevrilmiş olup bu çeviri 2015 yılında Verso Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. İlk iki kitapta, ulusal mücadelelerin temel aktörleri ve bu süreçte ortaya konan talepler detaylı bir şekilde incelenirken, bu çalışmada odak, söz konusu ulusal hareketlerin neden başarıya ulaştığı sorusuna yönelmektedir. Yazar, ulus oluşum sürecini özellikle Avrupa'ya özgü bir tarihsel ve sosyolojik fenomen olarak değerlendirmektedir. Modern ulus kavramının Avrupa'da ortaya çıktığını ve burada başarıyla tamamlandıktan sonra diğer kıtalara yayıldığını savunmaktadır. Ancak bu kavramın Avrupa dışındaki toplumlara aktarılırken farklı kültürel gelenekler ve değer sistemleri tarafından dönüştürülerek uyarlandığını belirtmektedir. Bu nedenle, kitapta sunulan analizlerin, modellerin ve sonuçların, Avrupa dışındaki toplumlara doğrudan uygulanamayacağını özellikle vurgulamaktadır. Yazar, bu yaklaşımın sınırlılıklarını kabul etmekle birlikte, diğer araştırmacıların bu modelleri farklı coğrafyalara uyarlama yönünde çalışmalar yapmasını engellemeyeceğini de ifade etmektedir.

Yazar, kitabın temel amacını kendi teorik görüşlerini ortaya koymak ve bu görüşlerin günümüze kadar yapılan akademik çalışmalarla nasıl bir ilişki içinde olduğunu açıklamak olarak belirtmektedir. Kitap, ulus ve milliyetçilik kavramlarına dair fikirlerin tarihsel gelişimine genel bir bakış sunarak başlamaktadır. Ardından, ulus-oluşum süreçlerinin kökeninde yatan objektif koşulları, tarihsel gelişmeler, etnik köken ve modernleşme gibi faktörler üzerinden detaylandırmaktadır. Son bölümlerde ise, ulus oluşum süreçlerini kolaylaştıran insani faaliyetlere odaklanmaktadır. Bu faaliyetler arasında iktidar mücadeleleri, ulusal tarih yazımı, dil ve kültürel talepler, mitler ve semboller gibi unsurlar yer almaktadır. Hroch, ulus-oluşum süreçlerini analiz ederken "inşacı" ve "özcü" yaklaşımlar arasındaki teorik çatışmayı uzlaştırmayı hedeflememektedir. Bunun yerine, her iki yaklaşımın perspektiflerinden de yararlanarak, ulusun tarihsel gelişimini dengeli bir şekilde tasvir etmeye çalışmaktadır.

Birinci Bölüm

Birinci bölüm, "ulus" ve "milliyetçilik" kavramlarının terminolojik karmaşası ve kökenlerine odaklanarak bu kavramların tanımlanmasında karşılaşılan zorlukları ele almaktadır. Ulus ve milliyetçilik üzerine yapılan akademik çalışmaların karmaşıklığına dikkat çekilerek, bu alanda çalışan araştırmacıların terminolojik belirsizliklerle karşı karşıya kalmasının nedenleri incelenmektedir. Hroch, ulus ve milliyetçilik kavramlarının farklı yazarlar tarafından farklı bağlamlarda ve özgün tanımlarla ele alınmasının terminolojik bir karmaşaya yol açtığını vurgulamaktadır. Özellikle her yazarın kendi teorik çerçevesini oluşturma ve özgün bir yaklaşım sunma çabasıyla yeni terimler geliştirmesi, kavramların net bir şekilde analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, ulus ve milliyetçilik üzerine yapılan tartışmaların daha da karmaşık hâle gelmesine neden olmuştur. "Ulus" kavramı, Orta Çağ'dan günümüze kadar farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlarda çeşitli anlamlar kazanmıştır. Öte yandan, "milliyetçilik" terimi, siyasi bir bağlamda ortaya çıkmış ve ulusal dillerdeki anlam farklılıklarına bağlı olarak farklı

şekillerde yorumlanmıştır. Bu tartışmalar özellikle Orta Avrupa’da yoğunlaşmış, ulus kavramına yönelik nesnel ve öznel yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nesnel yaklaşımlar, ulusu dil, din, etnik köken gibi somut ölçütlerle tanımlarken; öznel yaklaşımlar, ulusu bireylerin kolektif bilinci ve aidiyet duygusu üzerinden açıklamaktadır. Hroch’a göre modern ulusun kökeni, tarihsel ve toplumsal gerçekliklere dayanan bir olgudur. Hroch, ulus kavramının yalnızca kurgusal veya hayali bir yapı olmadığını, aksine somut bir gerçekliğe -realite- sahip olduğunu ileri sürmektedir. Milliyetçiliği ise, bu tarihsel ve toplumsal gerçekliğin bir ürünü olarak görür (Hroch, 2011).

İkinci Bölüm

Yazar, eserinin ikinci bölümünde, modern ulus inşasının temel faktörlerini ve unsurlarını sistematik bir şekilde incelerken, ulusların “yoktan var olmadığını”, aksine tarihsel süreçlerde biriken ve önceki dönemlerden miras kalan nesnel koşulların ulus inşası için gerekli zemini hazırladığını savunmaktadır. Ulus inşası süreci, sadece milliyetçi idealler veya subjektif isteklerle sınırlı değildir; bu süreç aynı zamanda toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmeler gibi nesnel faktörler tarafından da şekillendirilmektedir. Bu bölümün temel amacı, ulus inşası çabalarının dayandığı nesnel faktörleri ve bu faktörlerin nasıl bir rol oynadığını analiz etmektir. Hroch, ulus inşasının temelinde yatan nesnel koşulları üç ana tema altında ele almaktadır. İlk olarak, geçmişin mirası üzerinde durulmaktadır. Ulusların kökenlerini anlamak için tarihin nasıl kullanıldığı incelenmekte, ulusal kimliklerin inşasında geçmiş olayların, mitlerin ve sembollerin nasıl yeniden yorumlandığı ve bu süreçte nasıl işlevsel hâle getirildiği analiz edilmektedir. Orta Çağ’dan beri var olan ulusal veya devlet tarihlerine ait gerçekler ve mitler, ulus inşası sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Bu tarihsel miras, ulusal kimliğin oluşumunda bir referans noktası olarak kullanılmış ve ulusların kolektif hafızasını şekillendirmiştir. İkinci tema, dilsel ve kültürel bağlar ile etnik kökenin modern ulus inşasındaki rolüne odaklanmaktadır. Dil, etnik köken ve kültür, ulus inşası süreçlerinde kritik bir öneme sahiptir. Avrupa toplumunu Orta Çağ’dan beri karakterize eden dilsel, etnik ve kültürel çeşitlilik, ulus inşası süreçlerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Bu bölümde, etnik farklılıkların ulus inşası açısından ne kadar önemli olduğu sorgulanmakta ve 19. yüzyıl ulus inşası süreçlerinde yerel ve edebi dillerin evrimi ile değişimi üzerinde durulmaktadır. Dil, ulusal kimliğin oluşumunda birleştirici bir unsur olarak işlev görmüş ve ulusal bilincin yayılmasında önemli bir araç hâline gelmiştir. Üçüncü tema ise modernleşme süreçlerinin ulus inşasıyla olan ilişkisini incelemektedir. Ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve eğitim alanlarındaki modernleşme süreçleri, ulus inşası için gerekli koşulları hazırlamıştır. Eğitim, okuryazarlık, siyasi ve sosyal bağımsızlık, sosyal yapının dönüşümü gibi unsurlar, ulus kimliğinin yayılması ve güçlenmesi açısından kritik bir rol oynamıştır. Modernleşme süreçleri, birbirleriyle bağlantılı olarak ele alınmış ve ulus inşası açısından önemli bir zemin hazırlamıştır. Bu süreçler dört ana kategoriye ayrılarak incelenmiştir: devletin modernleşmesi (bürokrasi), sosyal ve politik özgürleşme (köylülerin özgürleşmesi, anayasalık, siyasi katılım), ekonomik modernleşme ve sosyal iletişim (sosyal hareketlilik, eğitim sistemlerindeki değişiklikler ve kamuoyunun ortaya çıkışı) Hroch, bu üç temanın modern ulus inşası için nesnel bir zemin sağladığını ve bu zemin üzerinde insanların bilinçli çabalarıyla ulusların inşa edildiğini vurgulamaktadır. Ulus inşası süreçlerinin sadece subjektif bir tercih meselesi olmadığı, aynı zamanda objektif koşulların da bu süreçleri önemli ölçüde etkilediği ortaya konmaktadır.

Üçüncü Bölüm

Eserin üçüncü bölümü olan “Ulus Adına Hareket Etmek”, modern ulus inşası sürecinde rol oynayan aktörlerin motivasyonları, yöntemleri ve bu süreçteki etkilerini detaylı bir şekilde incelemektedir. Yazar, ulus oluşumunu yalnızca genel koşullar ve yapısal faktörlerle açıklamamanın yetersiz olduğunu savunarak, bu süreçte insanların bilinçli çabalarının ve çıkarlarının belirleyici bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bölüm, ulus adına hareket eden bireylerin ve grupların kimliklerini, amaçlarını ve sosyal geçmişlerini analiz ederken, ulusal bilincin nasıl duygusallaştırıldığı, mitolojikleştirildiği ve bu sürecin arkasındaki çıkar ilişkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bireylerin ulusal kimliği benimsemekten ne gibi beklentiler içinde olduğu da araştırılmaktadır. Bölümde, ulus inşası sürecinde öne çıkan dört temel faaliyet alanı incelenmektedir. İlk olarak, ulusun harekete geçirilmesinde tarihin kullanımı ele alınmaktadır.

Geçmişte yaşanmış olaylar, kahramanlık hikayeleri ve semboller, ulusal mitlerin oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu mitler, ulusal kimliği pekiştirmek ve kolektif bir hafıza yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. İkinci olarak, dilsel ve kültürel taleplerin ulus inşasındaki rolü incelenmektedir. Ulusal dilin geliştirilmesi, korunması ve yaygınlaştırılması, ulusal kültürün oluşturulması ve desteklenmesi için yapılan çalışmalar, ulusal kimliğin inşasında kritik bir öneme sahiptir. Bu süreçte, dil ve kültür, ulusal birliği sağlamak ve ulusal bilinci güçlendirmek amacıyla araçsallaştırılmaktadır. Üçüncü olarak, ulusal açıdan önemli çıkar çatışmalarının rolü analiz edilmektedir. Siyasi güç, ekonomik kaynaklar ve sosyal statü için verilen mücadeleler, ulusal kimliğin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Farklı grupların çıkarları, ulusal çıkarlar adı altında meşrulaştırılarak, ulusal birliğin sağlanmasına hizmet etmektedir. Son olarak, ulusal ajitasyonda kullanılan yöntemler incelenmektedir. Semboller, kutlamalar ve kültürel faaliyetler gibi araçlar, ulusal bilincin oluşturulmasında ve güçlendirilmesinde etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Bu yöntemler, bireylerin ulusal kimliği benimsemelerini sağlamak ve ulusal bir aidiyet duygusu yaratmak amacıyla tasarlanmaktadır. Hroch, bu faaliyetlerin insanların bilinçli çabalarının bir sonucu olduğunu ve ulus inşasının kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olmadığını vurgulamaktadır.

Sonuç

Eser, Hroch'un milliyetçilik üzerine daha önce gerçekleştirdiği çalışmalara aşina olmayı gerektiren bir içeriğe sahiptir (Pryke, 2019). Bu nedenle, Hroch'un önceki çalışmalarına hâkim olmayan okuyucular için kitabın bazı bölümleri anlaşılması güç veya bağlamsız kalabilmektedir. Ayrıca, eserin örnekler ve referanslar açısından yoğun bir yapıya sahip olması, özellikle konuya yeni başlayan okuyucular için göz korkutucu bir nitelik taşıyabilmektedir (Sunny, 2017). Bununla birlikte, Hroch'un milliyetçilik teorisine yaptığı katkılar, alanın önde gelen isimleri arasında yer almasını sağlamıştır. Karl Deutsch, Ernest Gellner, Eric J. Hobsbawm ve Benedict Anderson gibi teorisyenlerle birlikte anılan Hroch, milliyetçilik literatürüne özgün ve yenilikçi bir perspektif kazandırmıştır. Eserde ortaya koyduğu sentez, ulus ve milliyetçilik kavramlarını ele alış biçimiyle alana önemli bir katkı sunmuş ve bu sayede milliyetçilik çalışmalarının gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

- Hroch, M. (2011). Avrupa'da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi (A. Özdemir, Çev.). İletişim Yayınları.
- Pryke, S. (2019). European nations, explaining their formation. *National Identities*, 21(3), 321-323. <https://doi.org/10.1080/14608944.2018.1504463>
- Sunny, R. G. (2017). European Nations: Explaining Their Formation. *Slavic Review*, 76(4), 1075-1076. <https://doi.org/10.1017/slr.2017.287>

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.